

mac.cat

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Dossier de premsa

EXPOSICIÓ
maig/2021
gener/2022

MAC | Museu d'Arqueologia de Catalunya

Museu d'Arqueologia
de Catalunya

Catalunya
2030

Generalitat
de Catalunya

“L'enigma iber. Arqueologia d'una civilització”, una exposició del MAC que proposa una nova mirada sobre la civilització ibèrica

- El Museu d'Arqueologia de Catalunya presenta un ambiciós projecte expositiu dedicat a la cultura i la història dels ibers, a partir de les noves recerques realitzades entorn d'aquest tema.
- Una exposició fascinant que mostra en 1.000 metres quadrats una selecció de quasi 500 objectes de 38 museus i institucions catalanes, espanyoles i franceses en diàleg amb la rica col·lecció ibèrica del Museu mateix. Es presentaran al públic del 30 d'abril de 2021 al 16 de gener de 2022.
- L'exposició es configura com un gran fresc històric, que, mitjançant una museografia innovadora i evocadora, convida a endinsar-se en la descoberta d'una de les civilitzacions mediterrànies més originals de la segona edat del ferro (segles VI-I aC).

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

La civilització ibèrica fou una de les més importants a la Mediterrània durant bona part del primer mil·lenni aC. Va merèixer l'atenció d'alguns historiadors grecollatins, però va caure en l'oblit fins que en el segle XVII se'n va abordar l'estudi de la llengua, i les descobertes arqueològiques de finals del segle XIX, envoltades de polèmica, van passar els cercles erudits per ser objecte d'atenció general. Obres com la Dama d'Elx s'han convertit en icones populars, però ara l'arqueologia ens permet aprofundir més en aquest conjunt de pobles, establerts entre el golf de Lleó i el sud-est peninsular, per abordar-ne els trets essencials i la diversitat d'expressions.

L'exposició neix amb la pretensió de posar a l'abast de tothom el coneixement més actualitzat de la recerca amb una nova mirada i de divulgar-ne els vincles amb el Museu d'Arqueologia de Catalunya sota una premissa: la cultura ibèrica és un tema d'estudi i de debat viu, i encara queden incògnites per resoldre. En efecte, vint-i-tres anys més tard de la gran mostra sobre la cultura i l'art ibèric organitzada a París, Berlín i Barcelona, que va rellançar l'interès per aquest tema tant en l'àmbit estatal com internacional, "L'enigma iber. Arqueologia d'una civilització" incorpora en el seu discurs els últims avenços en la recerca arqueològica, en especial la realitzada a Catalunya, i se singularitza amb una museografia innovadora i amb recursos audiovisuals, digitals i immersius amb els quals la història cultural, l'art i l'arqueologia dialoguen amb altres ciències i disciplines.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Un patrimoni excepcional

L'exposició reuneix prop de 500 objectes de 38 museus i institucions catalanes, espanyoles i franceses en diàleg amb la rica col·lecció ibèrica del Museu mateix, que, en el seu conjunt, ofereixen la possibilitat única de contemplar un patrimoni excepcional.

Entre les peces exposades, per la seva bellesa, significat i excepcionalitat, mereixen ser destacades les següents:

Panòpia dels guerrers d'alt rang de la necròpolis de Can Canyís (Banyeres del Penedès, Baix Penedès), un dels primers testimonis de la formació de la cultura ibèrica al nord de l'Ebre, en el període anomenat ibèric antic; grup escultòric d'un genet llancejant un guerrier, de la necròpolis dinàstica de Cerrillo Blanco de Porcuna (Jaén, Andalusia); tors d'un guerrier d'Ilici (l'Alcúdia d'Elx, País Valencià), obra icònica d'art ibèric; tresor de Tivissa (Ribera d'Ebre), una de les millors mostres d'orfebreria ibèrica de la Península; l'estela de Jumilla, de Coimbra del Barranco Ancho de Jumilla (Múrcia), amb bellíssims relleus esculpits, inscripcions en escriptura ibèrica nord-oriental, procedents d'Ullastret (Baix Empordà), entre les quals hi ha algunes de les més antigues documentades a la península ibèrica; ceràmiques amb inscripcions ibèriques de l'oppidum d'Ensérune (Llenguadoc, França), que assenyalen els límits d'expansió de la civilització ibèrica cap el nord; exvots ibèrics de santuaris del sud i sud-est peninsular conservats a les col·leccions del MAC; un crani travessat per un clau, procedent d'Ullastret, que és el més ben conservat de l'edat del ferro i testimonia un enigmàtic costum dels pobles ibers del nord-est peninsular; falcata de l'Almenidilla (Còrdova) i altres exemplars d'armament ibèric en excel·lent estat de conservació; vas dels guerrers de la necròpolis de l'Oliva (País Valencià), amb escenes pintades de batalla; armament i monedes testimoni del pas de l'exèrcit cartaginès d'Anníbal per les actuals terres catalanes; caps d'home i dona procedents del santuari del Cerro de los Santos (Múrcia), i monument ibèric de Cal Posastre (Sant Martí Sarroca), un dels pocs exemples d'escultura ibèrica monumental conservats a Catalunya.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Una exposició oberta a tots els públics

L'exposició ocupa una superfície d'aproximadament 1.000 m², entre les dos sales d'exposicions temporals de què disposa el MAC a la seva seu central a Barcelona.

La mostra, que s'adreça a un ample ventall de públics, tradueix la nova visió que actualment inspira i guia tota l'activitat del MAC: **esdevenir un centre de referència nacional i internacional, símbol de l'aposta de Catalunya per la innovació i la creativitat, obert, inclusiu, transparent i sostenible, on l'arqueologia explica, qüestiona, sorprèn i emociona.**

En coherència amb aquests objectius i valors, l'exposició presenta una museografia suggeridora i innovadora, que integra nombrosos recursos audiovisuals, amb l'objectiu de seduir i embolcallar els visitants.

Entre els recursos audiovisuals presentats, pels seus continguts i la seva singularitat, destaca especialment el sorprenent audiovisual immersiu sobre la ciutat ibèrica d'Ullastret, que es basa en l'important treball d'investigació arqueològica interdisciplinari desenvolupat pel MAC els darrers anys, sovint en col·laboració amb diverses entitats de recerca d'àmbit nacional i internacional, que ha permès assolir un alt grau de coneixement de l'estructura urbana i defensiva d'aquest important jaciment ibèric. Aquest interessant treball de reconstrucció virtual, que actualment també es projecta al jaciment esmentat, s'ha desenvolupat en el marc del programa Patrimoni en Acció, una aposta de la Generalitat de Catalunya i l'Obra Social "la Caixa" per acostar el patrimoni cultural a la ciutadania.

D'altra banda, en altres espais de la mostra, els visitants poden descobrir altres recursos d'interpretació audiovisual de gran interès, com la possibilitat de sentir parlar en llengua ibèrica tot contemplant una estela escrita en aquest alfabet, observar la reconstrucció facial d'un dels cranis enclavats trobats a la ciutat ibèrica d'Ullastret o descobrir com es fabricava un càlat ibèric a torn, com es forjava una falcata ibèrica de ferro o com es molia gra amb un molí de pedra.

En coherència amb la seva voluntat divulgadora, cal assenyalar que, en diferents punts del recorregut, l'exposició integra el testimoni viu de diversos especialistes en la temàtica de la mostra, amb l'objectiu de fer-la més dinàmica i entenedora.

Finalment, l'exposició disposa de recursos digitals en format de visita audioguiada, que inclou audiodescripcions per a persones amb necessitats visuals especials. Les audiodescripcions es poden descarregar des dels QR que hi ha en el recorregut expositiu.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Un projecte del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC)

“L'enigma iber. Arqueologia d'una civilització” és una exposició promoguda, projectada i produïda pel Museu d'Arqueologia de Catalunya, un dels tres museus nacionals creats a Catalunya per la Llei de museus de 1990. L'exposició constitueix la segona proposta expositiva del cicle d'exposicions del MAC intitulat **“Mediterrani(s)”**, dedicat a presentar grans temes d'arqueologia i història antiga tant de Catalunya com dels territoris veïns de la Mediterrània occidental i, especialment, de la península ibèrica, sempre amb una voluntat d'alta divulgació i una museografia suggeridora i evocadora.

D'acord amb aquest plantejament, la mostra precedent, “Art primer. Artistes de la Prehistòria”, presentada al Museu del 6 de febrer de 2020 al 31 de gener de 2021, ha estat nominada a la Global Fine Art Awards 2020, en la categoria “Best ancient”, juntament amb altres cinc exposicions produïdes pel British Museum de Londres, el Metropolitan Museum de Nova York, el J. Paul Getty Museum de Malibú, el museu Louvre Abu Dhabi i el Musei di San Domenico de Forlì (Itàlia).

El projecte expositiu ha estat elaborat per David Asensio (Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona i MónIberRocs SL), Núria Molist (MAC), Gabriel de Prado (MAC) i Carme Rovira (MAC), sota la direcció de Jusèp Boya, director del MAC. El projecte expositiu ha estat a càrrec de Jordi Pigem, amb la col·laboració de Marta Carreté per a la imatge gràfica.

L'exposició ha comptat també amb l'assessorament de nombrosos investigadors sobre la cultura i l'art ibèrics, com Carles Lalueza-Fox, Joan Ferrer, M. Carme Belarte, Carmen Rueda, Oriol Olesti, Jaume Noguera i Carme Miró.

Amb la presentació d'aquesta exposició, el MAC ha volgut també retre homenatge a tres personalitats històriques de l'arqueologia catalana, molt vinculades a la recerca i difusió de la cultura ibèrica: Pere Bosch Gimpera (1891-1974), que fou impulsor de la creació del Museu d'Arqueologia de Catalunya i, alhora, primer director del mateix (1932-1939); Miquel Tarradell i Mateu (1920-1995), arqueòleg i docent, especialista en l'estudi de les societats ibèriques preromanes i romanes de la Mediterrània occidental, especialment a Catalunya i al País Valencià, de qui l'any passat es va commemorar el centenari del seu naixement, i Pere Duran i Farell (1921-1999), mecenes d'art i arqueologia, que va impulsar i finançar els treballs d'excavació de la necròpolis de l'antiga ciutat ibèrica de Basti (Baza, Andalusia), justament quan es compleixen cinquanta anys de la descoberta de l'anomenada Dama de Baza, una de les més espectaculars troballes d'escultura ibèrica fetes mai a la península ibèrica.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

A la recerca dels ibers ...

El MAC és un dels centres de recerca en cultura ibèrica més actius al nostre país, a redós dels projectes d'investigació, conservació i museïtzació de les ciutats ibèriques d'Ullastret (Ullastret, Baix Empordà), jaciment gestionat pel MAC mateix, i del Molí de l'Espígol (Tornabous, Urgell).

L'exposició convida també els visitants a descobrir la "Ruta dels ibers", impulsada pel MAC des de l'any 2008 i que, actualment, integra més de vint-i-un jaciments i museus d'arreu del país, articulats a l'entorn de sis grans itineraris. www.rutadelsibers.cat

Per gaudir més en la descoberta d'aquesta ruta, durant els últims anys el Museu ha editat sis guies de butxaca, encomanades a diversos periodistes culturals del país: Anna Sáez, guia dels ilergets: *Territori ilerget. Els enigmes dels ibers a la plana de Lleida*; Jacinto Antón, guia dels indigets: *Viatge al país dels indigets, espasa en mà*; Julià Guillamon, guia dels ausetans: *L'enigma Titus Livi*; Daniel Romaní, guia dels ceretans/lacetans: *Ceretans/Lacetans*; Ignacio Orovio, guia dels cessetans: *Territori cessetà*; Carles Cols, guia dels ilercavons, *El país dels ilercavons*, i José Ángel Montañés, guia dels laietans: *Terra de laietans*.

Així mateix, dins del marc de la Ruta dels Ibers, els dies 2 i 3 d'octubre d'enguany hi ha prevista també la celebració d'una nova edició del "Cap de setmana ibèric", que enguany complirà vint-i-un anys. La nova edició comportarà el desenvolupament una munió d'activitats i visites en el conjunt dels diversos museus i jaciments que integren aquest interessant itinerari cultural.

ÀMBITS DE L'EXPOSICIÓ

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Una exposició en set àmbits i sis enigmes

L'exposició "L'enigma iber. Arqueologia d'una civilització" s'estructura en set grans àmbits temàtics, que, *grosso modo*, segueixen un fil conductor de caràcter eminentment cronològic: A la recerca dels ibers, El mosaic iber, Els primers ibers, El temps dels prínceps, Iberia endins, Entre Roma i Cartago, i La fi d'un món.

Al seu torn, els àmbits incorporen sis "enigmes". Es tracta d'espais de caràcter temàtic, amb una museografia diferenciada dels àmbits, on s'aborden temes relatius a la cultura ibèrica que encara estan per resoldre, tot i els grans avenços efectuats els darrers anys, i que, sovint, susciten debats entre els investigadors que els estudien: d'on venen els ibers?, quina llengua parlaven?, en què creien els ibers?, tots iguals davant la mort?, hi va haver una ciutat ibèrica a Barcelona? i per on va creuar Anníbal els Pirineus?

ÀMBIT 1: A LA RECERCA DELS IBERS

ÀMBIT 2: EL MOSAIC IBER

ÀMBIT 3: ELS PRIMERS IBERS

ÀMBIT 4: EL TEMPS DELS PRÍNCEPS

ÀMBIT 5: IBÈRIA ENDINS

ÀMBIT 6: ENTRE ROMA I CARTAGO

ÀMBIT 7: LA FI D'UN MÓN

ENIGMA 1. D'ON VENEN ELS IBERS?

ENIGMA 2. QUINA LLENGUA PARLAVEN?

ENIGMA 3. EN QUÈ CREIEN ELS IBERS?

ENIGMA 4. TOTS IGUALS DAVANT LA MORT?

ENIGMA 5. HI VA HAVER UNA CIUTAT IBÈRICA A BARCELONA?

ENIGMA 6. PER ON VA CREUAR ANNÍBAL ELS PIRINEUS?

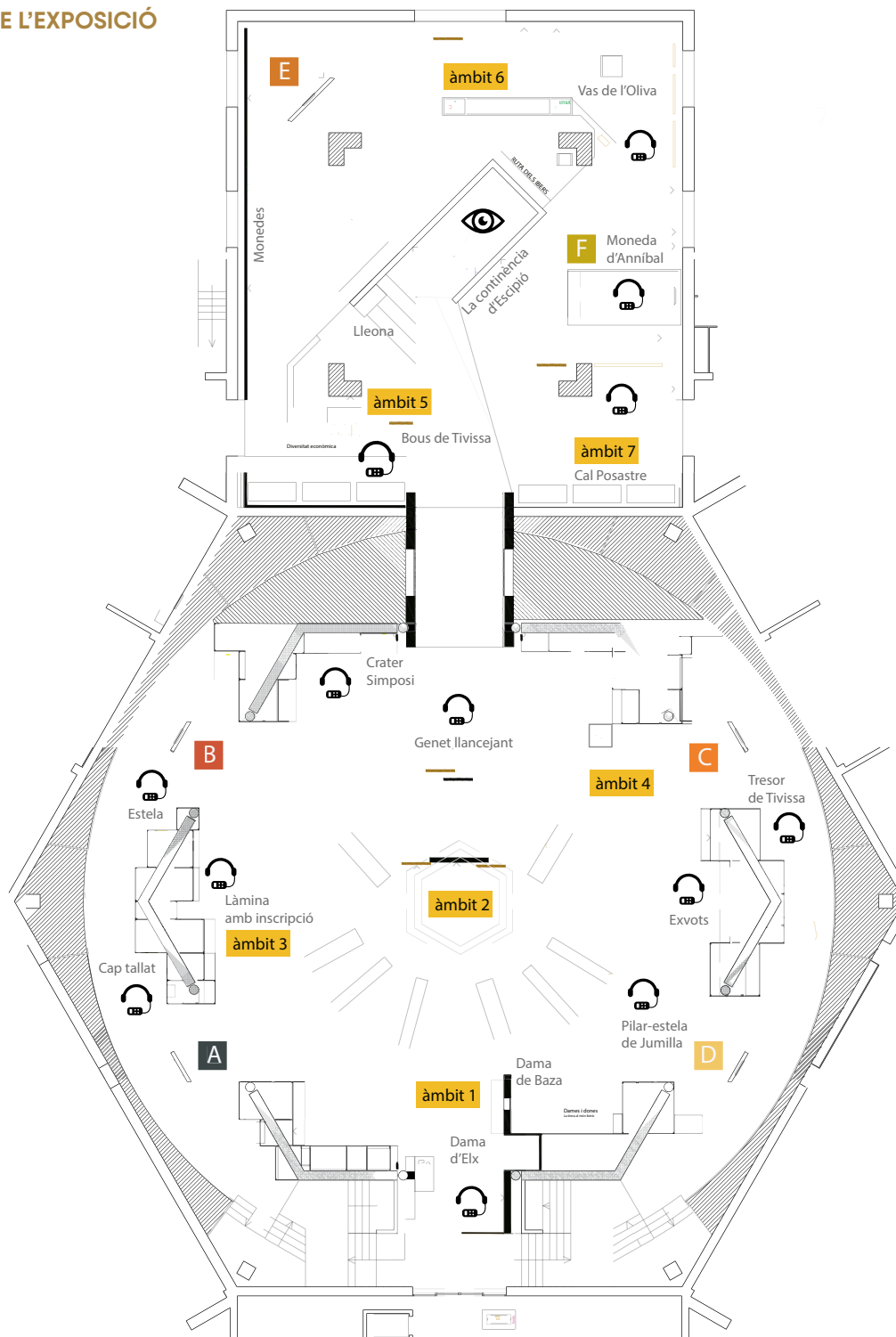

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

PLANTA DE L'EXPOSICIÓ

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ÀMBIT 1: A LA RECERCA DELS IBERS

El primer àmbit de la mostra, *A la recerca dels ibers*, actua com a pròleg. Sota l'esguard enigmàtic d'una rèplica de la cèlebre escultura de la Dama d'Elx, figura icònica de l'art ibèric, s'aborda el procés de descobriment de la cultura i l'art dels pobles ibers, fonamentalment a partir de les primeres descobertes de testimonis d'aquesta cultura fetes d'ençà mitjans segle XIX amb la troballa massiva d'escultures en pedra al Cerro de los Santos (Montealegre del Castillo, Albacete). En l'àmbit es recorda també el paper clau que va tenir Pere Bosch Gimpera, primer director del Museu d'Arqueologia de Catalunya, en el procés de sistematització i divulgació de la cultura ibèrica.

LA DESCOBERTA

La primera gran troballa vinculada al món ibèric es va produir a mitjans del segle XIX al Cerro de los Santos (Montealegre del Castillo, Albacete), on van aparèixer centenars d'escultures en pedra, sobretot dames oferts, que en un primer moment no es van saber ubicar des d'un punt de vista cultural.

La importància d'aquesta descoberta va despertar un gran interès i un comerç actiu. A més d'objectes originals també s'hi van introduir falsificacions, algunes de les quals, fins i tot, es van exhibir a les exposicions universals de Viena (1873) i París (1878). Aquest fet va generar una gran polèmica i va afectar la credibilitat de la troballa posterior de la Dama d'Elx l'any 1897 a l'Alcúdia. No obstant això, l'arqueòleg i hispanista Pierre Paris va saber valorar-la i de seguida la va comprar per al Museu del Louvre, i va ser també el primer a divulgar a escala europea l'existència d'aquesta cultura.

LA RECERCA

Durant les primeres dècades del segle XX es van iniciar excavacions a jaciments del sud-est i del nord-est peninsular, a càrrec respectivament de la Comissió d'Investigacions Prehistòriques i Paleontològiques i de l'Institut d'Estudis Catalans. Totes elles van contribuir al procés de definició de la cultura ibèrica, amb diferents posicions en relació amb la seva cronologia i extensió territorial.

Aquest debat es va veure influenciat pel pensament polític de l'època. Així, la teoria de Manuel Gómez-Moreno sobre un substrat ibèric comú no era compartida per l'escola catalana, encapçalada per Pere Bosch Gimpera. Ell situava el desenvolupament dels ibers al vessant oriental de la Península, n'acotava l'existència entre els segles V i II aC i, a més, establia la influència grega com un factor decisiu per a la seva configuració.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ÀMBIT 2: EL MOSAIC IBER

El segon àmbit de l'exposició, *El mosaic iber*, convida el visitant a descobrir els diversos pobles ibers que, des del Llenguadoc occità fins a les terres de l'interior d'Andalusia, visqueren als territoris del llevant de la península ibèrica entre els segles VI i I aC, tot advertint-lo de la seva extraordinària diversitat interna. Així, en aquest espai, i al voltant d'un gran mapa, s'exposen bellíssimes mostres de ceràmica ibèrica de diverses procedències i cronologies que serveixen per presentar els principals pobles ibers coneguts a través de les fonts grecolatines, a l'hora que se n'indica, a grans trets, l'àrea de poblament.

EL MOSAIC IBER

Els ibers són un conjunt heterogeni de pobles que, entre els segles VI i I aC, van ocupar el vessant mediterrani entre Andalusia i el Llenguadoc.

La formació i l'evolució d'aquesta cultura són molt diverses al llarg del territori i responen a múltiples factors, entre els quals caldria destacar les influències procedents del Mediterrani oriental a través del contacte amb els fenicis, en un primer terme, i els grecs més endavant.

L'existència dels ibers està testimoniada per l'arqueologia i, fonamentalment, per diverses fonts clàssiques grecolatines, però cal tenir en compte que sovint són esbiaixades, contradictòries o fins i tot errònies i que, majoritàriament, fan referència a l'últim període d'aquesta cultura.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ÀMBIT 3: ELS PRIMERS IBERS

El tercer àmbit de la mostra, *Els primers ibers*, aborda la qüestió de la formació de la cultura ibèrica, fent èmfasi en un procés evolutiu intern que arranca de períodes precedents, en especial amb el sorgiment de 'grans homes' o 'cabdills' a la primera edat del ferro (segles VIII i VII aC). En la configuració d'aquesta societat també seran rellevants els contactes mantinguts amb altres pobles i civilitzacions mediterrànies, com ara els fenicis (després púnics) i grecs que, a partir del segle VIII aC, es van anar establint a la península ibèrica. Aquest àmbit integra un espai específic dedicat a l'escriptura, amb els seus diversos alfabets, testimoni d'una realitat lingüística que constitueix el més consistent tret cultural compartit pels pobles ibers, l'element principal a partir del qual els reconeixem com a tals i distingim d'altres pobles veïns.

En el veïnatge d'aquest tercer àmbit, es presenten els dos primers enigmes que planteja l'exposició: d'on venen els ibers? i quina llengua parlaven? Així, en l'espai específic dedicat al primer enigma, el visitant pot descobrir el sorprenent resultat dels estudis realitzats sobre el genoma de les poblacions ibèriques i, alhora, contemplar algunes de les escasses restes humanes conservades que s'hi han fet servir, entre elles, un dels enigmàtics cranis enclavats descoberts als jaciments ibèrics catalans d'Ullastret i Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet). Al seu torn, l'enigma dedicat a la llengua dels ibers planteja també el problema de la seva filiació lingüística i dels seus probables vincles amb l'eusquera.

ELS CABDILLS DE LA PRIMERA EDAT DEL FERRO

Els ibers no són cap poble arribat de l'exterior, tal com s'havia pensat inicialment. La recerca actual defensa processos graduals d'evolució de la població local en tots els àmbits.

La societat del segle VII aC ja mostrava una complexitat creixent. Hi ha evidència de l'aparició de cabdills que viuen en residències senyorials segregades i estableixen un contacte privilegiat amb mercaders fenicis. A canvi de matèries primeres molt valuoses, com certs minerals, obtenen vi envasat en àmfores però també objectes exclusius com joies i altres elements de prestigi. Grans quantitats de vi fenici són essencials per als banquets comunitaris que organitzen, com a mitjà per consolidar una autoritat assolida recentment.

ELS GUERRERS ARISTÒCRATES DE L'IBÈRIC ANTIC

A partir del segle VI aC, el registre funerari mostra canvis profunds. Hi ha un descens abrupte del nombre d'enterraments respecte al període anterior, cosa que permet pensar que els elaborats rituals d'incineració resten restringits a poques persones. Apareixen «tombes de guerrer» a Catalunya i el País Valencià i tombes monumentals als territoris meridionals. Tot plegat s'interpreta com el sorgiment d'un estament aristocràtic dirigent, on la condició social es transmet per herència. Aquest nou tipus de societat marcaria la configuració del que s'anomena cultura ibèrica.

Els guerrers de Can Canyís

De la necròpolis de Can Canyís (Baix Penedès) provenen algunes urnes de guerrers d'alt rang, amb guarniments vistosos (cinturons, fibules, aplics de plata, amulets exòtics), recipients de bronze, ganivets i sobretot armes. L'equipament bèl·lic solia constar d'una espasa i llances de ferro i, en els millors casos, també de proteccions de bronze per al cap, el pit o les cames. A les tombes femenines del Baix Ebre de la mateixa època i nivell social predominen els adornaments de bronze.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ENIGMA 1. D'ON VENEN ELS IBERS?

EL GENOMA

L'estudi genètic de les poblacions ibèriques pretén conèixer-ne aspectes com la morfologia o els possibles orígens, però s'enfronta a dificultats com les derivades del ritual funerari practicat. La cremació dels cadàvers implica la destrucció del material genètic present en l'estructura òssia. No obstant això, s'han pogut obtenir dades de casos excepcionals en què els cossos no han estat cremats (nadons, adults que van quedar al marge del ritual funerari tradicional, etc.).

La recerca en curs, que encara compta amb un nombre limitat de mostres, permet intuir que els ibers, com altres poblacions preromanes de la Península, són el resultat d'una evolució basada en les poblacions locals i els seus contactes amb altres grups continentals al llarg de la prehistòria recent. Actualment es descarta la idea que entre els ancestres immediats dels ibers hi hagués poblacions arribades d'Àfrica.

El ritual dels caps tallats

Els pobles ibers del nord-est peninsular, tal com es feia a la Gàl·lia meridional, exhibien els caps tallats dels enemics vençuts, acompanyats de les seves armes inutilitzades, com a trofeus de guerra. Eren exposats en llocs públics i molt concorreguts, a les façanes d'edificis nobles o a les muralles, i els travesaven amb llargs claus de ferro per sostenir-los fermament.

Els assentaments on la pràctica ha estat àmpliament documentada són el poblat del Puig Castellar, a Santa Coloma de Gramenet, i la ciutat ibèrica d'Ullastret. Ara, l'estudi d'aquestes restes òssies excepcionals ens permet conèixer com eren els antics ibers

L'ESCRITURA

La llengua ibèrica es va expressar amb tres escriptures diferents, segons les àrees: l'escriptura nord-oriental, l'escriptura sud-oriental i l'alfabet grecoibèric. La immensa majoria de les inscripcions corresponen a la primera d'elles.

Tant l'escriptura nord-oriental com la sud-oriental consten de signes alfabètics i sil·làbics i deriven d'un ancestre comú, que és l'escriptura fenícia.

L'escriptura nord-oriental té dues variants. La dual, pròpia de les inscripcions més antigues, dels segles V a III aC, usa marques que li permeten reaprofitar el mateix signe per representar dos valors fonètics propers. En canvi, la no-dual, dels segles II i I aC, no té aquesta capacitat.

LES INSCRIPCIONS

Coneixem més de dos milers d'inscripcions ibèriques sobre suports molt variats, tot i que la majoria són curtes: inscripcions amb el nom del propietari sobre vasos ceràmics, noms de ciutats en monedes, textos funeraris en esteles de pedra, inscripcions rupestres religioses, segells d'àmfora, inscripcions pintades sobre ceràmiques, etc.

Les més llargues es troben sobre làmines de plom. Algunes d'elles són cartes, probablement comercials, d'acord amb els paral·lels grecs, les quals un cop plegades mostraven el nom del destinatari a l'exterior. D'altres són textos comptables amb llistes de persones i quantitats associades i també n'hi hauria de funeraris i de religiosos.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ENIGMA 2. QUINA LLENGUA PARLAVEN?

DESXIFRANT LA LLENGUA

L'ibèric és una llengua morta que va desaparèixer fa més de dos mil anys, en paral·lel a la desintegració de la cultura ibèrica. La manca d'una llengua propera, tot i que s'ha suggerit la possibilitat que estigués emparentada amb l'aquità o el basc antic, és una circumstància que limita les possibilitats de desxifrar-la. Només coneixem alguns aspectes d'aquesta llengua a partir de les inscripcions conservades sobre diferents suports i dels noms de persones i de ciutats que apareixen citats en algunes fonts clàssiques d'autors grecollatins.

Malgrat els esforços dels investigadors, actualment només s'ha aconseguit una transcripció fonètica aproximada dels textos epigràfics, però la llengua ibèrica continua sent essencialment incomprendible.

Els nombres

Els numerals ibèrics apareixen en làmines de plom de tipus administratiu, en pesos i en monedes. El sistema s'articula al voltant de les bases deu (*abar*) i vint (*orke*), amb les quals combinen la resta de nombres elementals (de l'u al nou) per formar els numerals complexos.

Tots els numerals ibèrics tenen correspondències exactes amb els bascos, cosa que indica que es tracta de llengües emparentades. Així, les monedes amb la marca *ban* corresponen a les unitats, i en basc l'u és *bat*; les que portaven *erder* valien la meitat, que en basc és *erdi*; i les que corresponien als sisens s'identificaven amb *serkir*, que recorda el *sei* (sis) del basc.

L'ALÈ D'ORIENT: FENICIS I GRECS A LA PENÍNSULA IBÈRICA

Durant molt de temps s'ha concedit a la presència colonial a la Mediterrània occidental —primer de fenicis i més tard de grecs— un paper determinant en la formació de la cultura ibèrica. A través d'ells arribaren innovacions tan rellevants com l'escriptura, el torn ceràmic i, tal vegada, la metal·lúrgia del ferro i de la plata. Altres aportacions que els havien estat atribuïdes, com ara el patró urbà dels assentaments i les corresponents formes de vida avançades, avui dia estan en discussió.

El que no es pot negar és un nivell d'influència elevat en molts àmbits, des dels cànons artístics i arquitectònics fins a les pràctiques de consum elitista o el disseny dels vasos ceràmics. En general, el grau d'emulació entre cultures diferents és tan gran que es parla de la koiné mediterrània, és a dir, d'unes coincidències que sovint fan difícil distingir el que és propi d'uns i d'altres.

El simposi

Entre els grecs, el simposi constitueix una pràctica social pròpia de les classes benestants. És la part del banquet que gira al voltant del consum de vi i que es duu a terme amb un servei de vaixel·la característic: el crater per barrejar el vi amb aigua i les copes per beure, anomenades clixs o escifs.

Aquests vasos arriben amb profusió al món ibèric i les seves elits també en fan un ús gairebé exclusiu. Tanmateix, això no implica que adoptin el costum grec del simposi de manera equivalent. Tracten, en essència, de servir-se d'elements de prestigi per fer evident el seu estatus social i econòmic elevat. Això s'observa també, per exemple, en l'ús habitual de craters àtics com a aixovar funerari, un comportament del tot aliè entre els atenencs que els fabricaven.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ÀMBIT 4: EL TEMPS DELS PRÍnceps

El quart àmbit, *El temps dels prínceps*, acosta el visitant a la descoberta i comprensió de l'estructura de societat ibèrica, especialment entre els segles IV i I aC. Així, amb el suport de meravelloses mostres de l'art ibèric del període, com ara el conegut grup escultòric del genet llancejant un enemic de la necròpolis de Cerrillo Blanco de Porcuna (Jaén) o el tors de guerrer de l'antiga ciutat d'Ilici (l'Alcúdia d'Elx), es presenten les elits de la societat ibèrica, mentre que una extraordinària col·lecció d'exvots conservats al MAC serveix per presentar la resta de grups i classes socials que integraven la piràmide social ibèrica.

L'àmbit està flanquejat també per dos nous "enigmes": en què creien els ibers?, i tots iguals davant la mort? En el primer, el visitant pot endinsar-se en la descoberta de les creences del món ibèric. Entre les peces excepcionals que s'hi exposen cal destacar l'anomenat tresor de Tivissa, que forma part de les col·leccions del MAC; molt probablement vinculat a un santuari urbà, representa un dels millors exemples coneguts d'orfebreria ibèrica. Al seu torn, en el segon enigma s'evocuen les pràctiques funeràries més característiques dels pobles ibèrics i s'aborda també la pràctica dels enterraments infantils dins les cases, el significat dels quals s'ignora. En aquest sector de la mostra destaca la presència de l'estela de Coimbra del Barranco Ancho de Jumilla (Múrcia), un extraordinari fragment d'un pilar-estela funerari ibèric, esculpit per les quatre cares.

ENIGMA 3. EN QUÈ CREIEN ELS IBERS?

LES DIVINITATS I ELS CULTES

El coneixement sobre les creences i la religiositat dels pobles ibers és molt limitat i procedeix majoritàriament del registre arqueològic. No obstant això, a partir dels espais i de les pràctiques rituals documentades es pot intuir la complexitat i la importància que haurien tingut en les seves vides, tant individualment en l'àmbit domèstic, com col·lectivament en els santuaris.

Gairebé no es coneixen divinitats pròpiament ibèriques, tot i que podem pressuposar-ne l'existència. Sí que existeixen exemples d'interacció i assimilació de divinitats d'altres cultures, especialment de la grega i la feniciopúnica, com per exemple la deessa Demèter, protectora de l'agricultura i de la fertilitat, o el déu Bes, protector de la llar. Un cas a part és el de *Despotes Hippon*, la divinitat d'influència cèltica associada als cavalls.

Els santuaris

Els espais o àrees sagrades on es desenvolupaven pràctiques culturals, en l'esfera pública o comunitària, podien ser edificis construïts o bé llocs vinculats amb la natura, com ara les coves o les fonts.

A grans trets, podem distingir entre els que estaven emplaçats en un context urbà (Sant Miquel de Lliria a València, Ullastret al nord-est, Tivissa al Baix Ebre, etc.), i els que es trobaven al territori però no estaven necessàriament relacionats amb un únic assentament (El Collado de los Jardines a Jaén, El Cerro de los Santos a Albacete, etc.), on es dipositaven ofrenes i exvots.

El tresor de Tivissa

El tresor es va trobar fortuïtament l'any 1927 al Castellet de Banyoles i està considerat un dels millors

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

exemples d'orfebreria ibèrica. L'integren quatre patenes, onze vasos amb forma de calze, una petita copa o cíllica, un collaret tipus torca i un braçalet en espiral acabat amb dos caps de serp, tots ells de plata i alguns amb detalls de plata sobredaurada, la majoria vinculats al ritual del banquet.

Les peces més destacades del conjunt són les quatre fíales, decorades amb una iconografia de caire mitològic que sintetitza elements culturals pròpiament ibers —especialment el llop— amb d'altres de l'àmbit mediterrani d'època hel·lenística.

Les excavacions recents han permès localitzar un santuari urbà del qual potser procedirien aquestes peces valuoses. Probablement van ser amagades a causa de la inestabilitat generada amb la Segona Guerra Púnica, durant la qual la ciutat va ser destruïda.

LA ARISTOCRÀCIA

La prosperitat de la societat ibèrica va anar en paral·lel a la consolidació d'una aristocràcia guerrera hereditària que residia a les ciutats principals, en edificis imponents. Aquesta minoria exercia el poder sobre tota la població i mantenia una acusada jerarquia interna, basada en vincles de dependència i l'existència de clienteles. En el seu estil de vida sofisticat hi havia lloc per a cerimònies, banquets, aliances i rivalitats. Es distingien gràcies a la indumentària—joies, armes, perfums—, i a l'ús d'altres béns de prestigi com ara els cavalls o la vaixel·la importada. Els més preuats es dipositaven a les seves tombes.

Les representacions artístiques mostren fidelment l'aparença de les dames i els cavallers d'ençà del segle IV aC i els historiadors antics esmenten l'existència de famílies principesques amb protagonisme polític durant la Segona Guerra Púnica, a finals del segle III aC.

LA PIRÀMIDE SOCIAL

En una societat desigual i jerarquitzada com la ibèrica, el gruix de la població se situa a la base de la piràmide i resulta difícil precisar-ne la condició social.

La classe inferior estava formada per una gran massa de pagesos i ramaders. Hi ha indicis d'una apropiació senyorial intensa dels excedents agrícoles, però desconeixem el nivell d'autonomia o servitud de les famílies camperoles. Molts dels membres farien el paper d'artesans a temps parcial i de soldats en episodis de conflicte —en ocasions, a l'exterior, com a mercenaris.

L'artesanat més especialitzat, com els ceramistes o els orfegres, ho podrien ser a temps complet, probablement sota el domini de les classes dirigents. En el cas de l'escultura monumental, s'ha parlat d'artistes alliberats itinerants. L'existència de mà d'obra esclava és objecte de debat però, en tot cas, entre els ibers no hi ha proves que es tractés d'una societat esclavista com la grega o la romana.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

La col·lecció d'exvots del MAC

La col·lecció d'exvots ibèrics del Museu d'Arqueologia de Catalunya és una de les més ben documentades. Les peces procedeixen dels santuaris rupestres del sud i del sud-est peninsular i van ser adquirides entorn de la dècada de 1920. Aquestes figuretes són una mostra de la religiositat dels ibers i una font d'informació de la seva relació amb la divinitat. Alhora, mostren les diferències socials a través de la indumentària i l'armament.

DAMES I DONES

Els autors clàssics (Polibi, Tit Livi, Estrabó, Salusti) només parlen de les dones ibèriques com a víctimes de la guerra o com a objecte de pactes matrimonials. El seu paper, molt més ampli, depenia de la posició social. La majoria vivia una existència humil en el si de grups camperols o artesans i combinava les rutines quotidianes (el proveïment d'aigua i de combustible per escalfar-se i cuinar, la preparació d'aliments, la cura de la casa i la família) amb les activitats agropecuàries i la manufactura de productes tèxtils, cistelleria i ceràmica.

Els conjunts funeraris i les representacions artístiques revelen com es vestien, pentinaven i guarnien les dones benestants. La participació femenina en cerimònies públiques, tot dansant en grup, desfilant o tocant instruments musicals, també ha quedat immortalitzada i algunes figuretes de bronze o de terracota evidencien la importància atorgada a la maternitat.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ENIGMA 4. TOTS IGUALS DAVANT LA MORT?

ELS RITUS FUNERARIS

Els ibers cremaven els seus difunts, però no tothom tenia accés al ritual de disposar les restes en una urna funerària juntament amb els seus objectes personals, ofrenes i, en ocasions, la vaixel·la utilitzada al banquet de comiat. Aquest procés estava reservat a les elits i és una incògnita el tractament que rebia la resta de la població un cop n'havia estat cremat –o no– el cos. Les restes podien ser espargides si es tractava de cendres.

Amb el temps s'accentua la diversitat a les necròpolis. Les tombes van des de clots senzills excavats al terra, mínimament senyalitzats, al nord-est, fins a grans monuments complexos i sumptuosos, al sud-est. Això s'explica per les diferències ideològiques i socials de les respectives àrees.

Els enterraments infantils

Alguns nadons morts durant el part o pocs dies després eren enterrats sota el paviment de cases i tallers, és a dir, dins l'espai d'hàbitat. Les restes eren embolcallades en un fardell i puntualment acompanyades amb un amulet i dipositades directament al subsol o bé dins d'un atuell. No se'n sap exactament el motiu ni si eren tots els nadons o una part, com sembla, ni quin era el criteri establert (sexe, edat, posició...).

Aquestes pràctiques són característiques del llevant i del nord-est peninsular i tenen arrels profundes en cultures precedents, que van perviure fins al segle XIX en alguns medis rurals. La interpretació més plausible és que els nadons, en no haver pogut rebre els ritus necessaris, no formarien part encara de la comunitat i per això el cos no sortia dels àmbits privats.

LA DAMA DE BAZA. CINQUANTA ANYS DE LA DESCOBERTA

L'any 1971, una excavació a la necròpolis ibèrica de Cerro Santuario (Baza, Granada) dirigida per l'arqueòleg Francisco José Presedo i patrocinada per Pere Duran i Farell (1921-1999), gran afeccionat a l'arqueologia, va fer una descoberta extraordinària: la tomba núm. 155 contenia l'escultura d'una dona, ricament guarnida, amb expressió serena, asseguda en un tron alat i amb un colom a la mà, com les divinitats orientals.

Estava envoltada per una multitud d'objectes: quatre conjunts d'armes (formats per una falcata, un escut i llances) i ceràmiques que haurien contingut aliments. Un receptacle lateral guardava restes òssies i cendres, restes d'un personatge il·lustre de l'antiga ciutat de Basti. Estudis recents han determinat que eren humanes i concretament femenines. La presència de dones de màxim rang es detecta en altres tombes del sud-est peninsular, dones que transmetien el poder i que potser també l'exercien.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ÀMBIT 5: IBÈRIA ENDINS

El cinquè gran àmbit de l'exposició, *Iberia endins*, proposa al visitant una immersió en els paisatges, les economies i els assentaments dels pobles ibèrics. Així, al bell mig de l'espai, es pot contemplar una sorprenent construcció que vol evocar les restes d'un gran edifici d'època ibèrica. Dins d'aquesta construcció, es projecta un suggeridor audiovisual immersiu, que presenta una reconstrucció virtual de l'antiga ciutat ibèrica d'Ullastret, capital del poble ibèric del indigets, al nord-est de Catalunya. Al voltant d'aquest singular element museogràfic, diversos mòduls i vitrines mostren nombrosos objectes relacionats amb el treball i la vida quotidiana dels ibers. El visitant hi pot observar també una àmplia selecció de monedes procedents de diverses seques ibèriques. També en el seu veïnatge, un segon audiovisual de gran format possibilita la contemplació, a vista d'ocell, de diverses ciutats i poblats ibèrics d'arreu de la Península amb l'objectiu de mostrar la diversitat que hi havia en la manera d'organitzar el poblament en els diferents territoris ibèrics, mentre que un gran mapa mural proposa al visitant la descoberta dels museus i jaciments integrats dins la "Ruta dels Ibers" a Catalunya.

Com la resta dels àmbits precedents, aquest espai expositiu està flanquejat per un enigma: on era la Barkeno ibèrica?, en aquest cas sobre el suposat emplaçament d'un establiment iber de primer ordre en el territori de l'actual ciutat de Barcelona, del qual només coneixem amb certesa el nom, Barkeno.

ECONOMIA I PAISATGES

En l'àmbit de les estratègies econòmiques, és evident la diversitat interna del món ibèric. Arreu es desenvolupaven activitats bàsiques com l'agricultura i la ramaderia, però també hi havia una clara diversificació regional. La presència d'extensos camps de sitges només en alguns dels territoris ibèrics del nord es pot explicar per l'especialització en la producció excedentària de cereals, en part destinats al comerç exterior. La recurrència d'almàsseres als poblats edetans planteja una preeminència del cultiu de la vinya i l'olivera a l'actual País Valencià.

D'una manera similar, l'abundància de grans basses al centre de molts assentaments ilergetes, a les terres de ponent, fa pensar en una major rellevància de l'explotació ramadera. El benefici de recursos minerometal·lúrgics d'un alt valor estratègic, com ara el plom i la plata, podria haver estat el fonament econòmic principal de zones com la llercavònia, al Baix Ebre, i d'alguns pobles ibers meridionals.

Produccions i tecnologies avançades

L'alt nivell tecnològic dels processos productius és una de les claus de la complexitat social i política assolida per les comunitats ibèriques. El domini de la metal·lúrgia del ferro va representar una fita decisiva, sobretot en aplicar-la en esferes essencials com ara la producció agrícola. Les noves eines fèrriques van fer possible un salt qualitatiu en la capacitat productiva, del tot necessari per sostenir l'increment demogràfic persistent que va desembocar en autèntiques societats urbanes.

En el camp de la producció tèxtil o de vasos ceràmics és palès un elevat grau d'excel·lència tècnica. Cal destacar l'evidència dels molins de rotació, que optimitzaven l'eficiència en la molta de cereal per obtenir farina. Els més antics de la Mediterrània —d'entre el final del segle VI i el principi del V aC— provenen de jaciments ibèrics, fet que permet defensar que es tracta d'una invenció local.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

El comerç entre els ibers

Les àmfores ibèriques són recipients amb un disseny peculiar. El fons apuntat les fa molt inestables però, en canvi, especialment aptes per a l'estiba i el transport marítim de mercaderies. La seva presència en navilis enfonsats a les illes Balears podria fer pensar en l'existència de comerciants ibèrics que operaven en les transaccions comercials d'ultramar.

Tanmateix hi ha aspectes que en fan dubtar. D'una banda, aquests navilis són naus gregues o púniques. De l'altra, les àmfores es localitzen en tot tipus d'assentaments, incloent-n'hi alguns molt allunyats de la línia de costa. Per exemple, són molt abundants en els nuclis ilergetes de l'Urgell. Això permet plantejar que servissin preferentment per distribuir a escala interna vi o altres productes locals amb un cert valor afegit. Altres tipus de ceràmica també verifiquen contactes i intercanvis entre comunitats ibèriques de territoris diferents, en alguns casos força allunyats.

LES CIUTATS ESTAT

La noció de *poblat* ibèric s'ha d'anar erradicant definitivament, atès que amaga la diversitat existent de tipus d'assentaments, característica principal del poblament ibèric. N'hi ha un ampli ventall, que va des d'aglomeracions urbanes en un extrem fins a modestos establiments rurals en l'altre. Això representa l'existència de desenes o centenars de nuclis interdependents i jerarquitats entre ells, integrats dins d'una mateixa entitat sociopolítica. Un escenari complex que correspon a una organització política de tipus estatal. En aquest punt no sembla exagerat afirmar que els ibers van assolir un model similar al de les ciutats estat gregues, púniques o etrusques.

No s'observa, però, un únic patró d'estructura política desplegat per tot el territori de cultura ibèrica. Ben al contrari, en aquest camp es torna a constatar una notable diversitat regional.

La ciutat doble d'Ullastret

La ciutat doble d'Ullastret, formada pels assentaments del Puig de Sant Andreu i de l'Illa d'en Reixac, va ser la capital del territori habitat pel poble dels indigets i un dels nuclis principals de població de la cultura ibèrica entre els segles VI i II aC.

La investigació arqueològica interdisciplinària desenvolupada pel MAC els darrers anys, en alguns casos en col·laboració amb entitats de recerca d'àmbit nacional i internacional, ha permès assolir un alt grau de coneixement de l'estructura urbana i defensiva. A partir d'aquesta sòlida base s'ha avançat en l'estudi del món ibèric a Catalunya i s'ha pogut promoure un projecte innovador de reconstrucció virtual de tot el conjunt. L'audiovisual d'aquesta sala immersiva es basa en la reconstrucció duta a terme en el marc del programa "Patrimoni en acció", una aposta de la Generalitat de Catalunya i l'Obra Social "la Caixa" per acostar el patrimoni cultural català a la ciutadania.

Arquitectura i urbanisme

Amb l'emergència de la cultura ibèrica es generalitza una arquitectura basada en la construcció d'habitatges de planta rectangular aixecats amb materials duradors: un sòcol de pedra i una elevació feta amb argila.

Les noves tècniques i els sistemes de construcció van associats a un desenvolupament urbanístic que, amb dinàmiques diverses en funció dels territoris, testimonien una organització més o menys planificada en la concepció dels hàbitats. Aquests, normalment, se situaven en llocs elevats i amb una bona visibilitat de l'entorn, fet que permetia una millor defensa i un millor control del territori.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Independentment de la ubicació, els assentaments ibers disposaven d'estructures defensives que podien ser des de simples murs de tancament fins a elaborades fortificacions de caràcter monumental que, en molts casos, anaven més enllà de les necessitats defensives reals.

ENIGMA 5. HI VA HAVER UNA CIUTAT IBÈRICA A BARCELONA ?

BARKENO, CAPITAL DELS LAIETANS?

Les trinxeres obertes al peu del turó de Montjuïc l'any 1928 amb motiu de la construcció d'una via fèrria van deixar a la vista una agrupació de sitges. Si bé l'activitat humana posterior ha provocat la pràctica desaparició de l'assentament ibèric, la documentació recuperada assenyala que es tractava d'un nucli singular.

En primer lloc, les sitges són de dimensions enormes, sense parangó en tot el món ibèric septentrional. La ubicació estratègica i la possible gran extensió del nucli són altres indicadors que fan pensar en una ciutat de primer ordre, tal vegada la *Barkeno* coneguda a través de fonts numismàtiques. El problema rau en el fet que Burriac/*Ilduro* (Cabrera de Mar) és un nucli verificat d'aquesta categoria superior. Atès que el model de ciutat estat no preveu l'existència de dues ciutats capitals en un mateix territori polític, resta obert el debat sobre la capitalitat o els límits territorials de la Laietània.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ÀMBIT 6: ENTRE ROMA I CARTAGO

Des d'aquest nou enigma s'accedeix a l'àmbit sisè de l'exposició, *Entre Roma i Cartago*, dedicat a presentar l'impacte dels conflictes bèl·lics entre aquestes dues grans potències mediterrànies, i especialment la Segona Guerra Púnica, en la vida dels pobles de la península ibèrica, entre ells els ibers. En l'àmbit s'evoca també la participació armada de guerrers ibers en aquest gran conflicte i es presenta una acurada selecció d'armes d'aquest període, entre les quals hi ha alguns exemples remarcables de falcata, l'espasa característica dels guerrers ibers.

Com en els àmbits precedents, el dispositiu museogràfic incorpora l'últim dels sis enigmes: per on va passar Anníbal?, sobre el possible itinerari que aquest cabdill cartaginès va seguir camí d'Itàlia, acompanyat d'un immens exercit que integrava nombrosos elefants. Com en els enigmes precedents, l'espai incorpora una projecció on un especialista ofereix informacions complementàries sobre la temàtica evocada.

LA SEGONA GUERRA PÚNICA

Al segle III aC, les tensions entre Roma i Cartago, les principals potències militars i comercials mediterrànies, van esclatar en la primera guerra Púnica (261-241 aC), que va acabar amb victòria romana. Vint anys després, el general cartaginès Anníbal Barca emprendria la revenja. Va deixar Qart Hadasht (Cartagena), la seva base d'operacions peninsular, amb la intenció d'atacar Roma i assetjà la ciutat ibera d'Arse (Sagunt), aliada de Roma. Els socors romans comandats per Gneu Corneli Escipió van desembarcar a Empúries l'any 218 aC i el 216 aC es van imposar als cartaginesos a la batalla de Cissa, prop de l'actual Tarragona.

Mentrestant, Anníbal ja havia travessat els Pirineus amb tropes d'infanteria, cavalleria i elefants. Entre el 218 i el 216 aC encadenà èxits al sud dels Alps (Ticino, Trebia, Trasimè i Cannas), però arran dels fracassos a Siracusa i Càpua, el 211 aC va buscar refugi al nord d'Àfrica. Alhora, Publi, fill de Gneu Escipió, triomfava al sud de la península Ibèrica, a les batalles de Baecula i Cartagena. Finalment, desplaçat al nord d'Àfrica, va derrotar Anníbal a Zama el 202 aC, i decantà la guerra per Roma.

UN CONFLICTE GLOBAL

El conflicte entre Roma i Cartago va tenir una dimensió global en implicar molts altres pobles: els ibers i celtibers peninsulars; els celtas, maures, nòmades i libis del nord d'Àfrica; els sículs, sards i baleàrics de les illes, així com els grecs de les colònies peninsulars i itàliques.

Els ibers van participar-hi, com a mercenaris o formant grans coalicions armades que donaven suport tant a cartaginesos com a romans segons els interessos de cada moment. El resultat fou catastròfic: la mort dels seus líders, com els ilergets Indíbil i Mandoni, i la submissió als invasors romans.

Els guerrers i l'armament ibèrics

Els guerrers ibers utilitzaven un armament diversificat, defensiu i ofensiu, amb varietats regionals. El conjunt defensiu constava de casc (de cuir o metàl·lic), cuirassa o pectoral, proteccions per a les cames i l'escut rodó o oval. L'ofensiu el formaven les llances, el punyal i la falcata o altres espases.

Les llances, per empunyar o llançar, eren importants des del punt de vista tàctic. Les més lleugeres —javelines—, assolien grans distàncies i entre les pesades n'hi havia de totalment metàl·liques —*soliferreum*— i les pila, amb una llarga punta fèrrica. Les puntes de sageta, fetes sobretot de bronze, també podien tenir un ús cinegètic. Els projectils de plom es tiraven amb fona.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

La falcata

La falcata és una espasa icònica del món ibèric entre els segles V i I aC. Són especialment abundants a l'alta Andalusia, Múrcia i el País Valencià. Degut a la seva fulla corba i asimètrica molt punxeguda i amb un sol cantó tallant, presenta coincidències amb peces balcàniques, itàliques i gregues, però se'n distingeix pel mànec — en forma de cap de cavall, au o grifó. La fulla també es decorava amb solcs longitudinals i els exemplars més sumptuosos —probablement d'ús ritual— s'enriquien amb incrustacions de plata.

ENIGMA 6. PER ON VA CREUAR ANNÍBAL ELS PIRINEUS?

LA PETJA D'ANNÍBAL

Anníbal volia conquerir Roma però, en lloc de travessar la Mediterrània, va escometre una expedició insòlita. Des de Cartagena, la seva base del sud-est peninsular, va emprendre un perillós camí de 1.600 quilòmetres. Acompanyat d'uns 90.000 homes a peu, 12.000 genets i uns 60 elefants, va superar hostilitats i tota mena d'obstacles naturals.

Els historiadors clàssics Polibi i Tit Livi van descriure la seva astúcia per traspasar el Roine i els Alps amb el seu exèrcit; però, se'n pot seguir el rastre precedent, l'estiu i la tardor del 218 aC, entre l'Ebre i els Pirineus?

La troballa recent de monedes i sagetes púniques situa un dels seus campaments a les Aixal·les (Ascó), al tram final de l'Ebre. Les fonts escrites també evocuen la ruta pel rerepaís iber, lluny d'Empòrion i Rhode —ciutats gregues aliades dels romans—. Tot i això, determinar quin pas pirinenc va creuar Anníbal encara és un repte de l'arqueologia.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ÀMBIT 7: LA FI D'UN MÓN

A tall d'epíleg, *La fi del món iber* constitueix el setè i últim àmbit de l'exposició. S'hi expliquen les conseqüències del procés de conquesta romana de la península ibèrica, que acabaria comportant la progressiva desaparició de l'organització, la llengua i la cultura dels pobles ibèrics.

LA DISSOLUCIÓ DE LA CULTURA IBÈRICA

La confrontació entre Roma i Cartago va trasbalsar la península Ibèrica. L'any 197 aC els romans, victoriosos, van dividir Hispània en dues províncies (*Citerior* i *Ulterior*) i els ibers nord-orientals de la Citerior es van rebel·lar contra el seu domini.

El cònsol Marc Porci Cató va aconseguir sotmetre'ls dos anys més tard i van haver d'abandonar ciutats i pobles. Alguns nuclis van ser destruïts però les explotacions rurals seguien sostenint l'economia mentre es multiplicaven els punts de control militar i administratiu dels ocupants.

Els romans van fundar altres ciutats i els ibers van anar adoptant-ne els costums. La forta resistència de la resta de pobles peninsulars no va impedir que Roma completés la conquesta a finals del segle I aC. Les cultures locals acabarien desapareixent en favor de la llengua, la religió i el dret romans.

El monument de Cal Posastre

Com altres exemples escultòrics ibèrics, l'estela de Cal Posastre, de caràcter honorífic o commemoratiu, va ser destruïda intencionadament —i les seves restes llençades en diferents fosses— vers la fi del segle II aC. A la zona central mostraria tres personatges asseguts en un tro i a la part superior, un possible genet. Sis caps masculins —un recordatori dels avantpassats o d'enemics vençuts— decoren cada lateral.

La peça és excepcional per les seves dimensions, la policromia i la iconografia singular. Seria el símbol visible del poder local, dedicada al senyor d'un territori i a l'heroització del seu llinatge. Va ser aixecada després de la conquesta romana i en un territori on les relacions socials i econòmiques estaven en procés de transformació.

Els descendents dels ibers

El procés de romanització va ser progressiu i desigual. Podem resseguir el rastre indígena en època romana a través de topònims que han perdurat fins als nostres dies (Berguedà, Osona,...) i a través de textos llatins on s'esmenten els noms propis d'homes i dones amb arrels locals.

Alguns d'aquests noms de filiació indígena apareixen en inscripcions funeràries com la de la necròpolis emporitàna de les Corts dels segles II-I aC i en làpides de la vall de l'Ebre posteriors com la de *Cornelia Sirasteiun*, localitzada a Alcanyís (Terol), una de les mostres més tardanes de la memòria ibèrica.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

**ACTIVITATS VINCULADES
A L'EXPOSICIÓ**

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Per saber-ne i gaudir-ne més...

En ocasió de l'exposició, el MAC ha editat un catàleg en català, amb textos també en castellà i anglès, que recull articles de diversos especialistes en la història, la llengua, l'art i la cultura dels pobles ibers i, alhora, està prevista la propera edició del Magazine 03, un nou projecte editorial del Museu d'Arqueologia de Catalunya adreçat a totes aquelles persones interessades a saber més de les nostres exposicions, amb recursos fotogràfics de qualitat.

Estructura del catàleg

A la recerca dels ibers

L'enigma iber. Arqueologia d'una civilització: una nova exposició, una visió renovada. David Asensio, Núria Molist, Gabriel de Prado i M. Carme Rovira

Breu història de la investigació. Joan Sanmartí

Els ibers al MAC: jaciments i col·leccions. Núria Molist, Gabriel de Prado i M. Carme Rovira

El final d'un món: els ibers entre la segona guerra Púnica i la consolidació de la conquesta romana. Fernando Quesada-Sanz

El Mosaic Iber

Els ibers del nord. David Asensio

L'àrea central d'ibèria. Ignasi Grau

Els territoris ibers del sud. Arturo Ruiz i Manuel Molinos

Desxifrant enigmes. David Asensio, Núria Molist, Gabriel de Prado i M. Carme Rovira

Paleobiologia. Genòmica de les poblacions peninsulars durant el període dels ibers. Carlos Lalueza-Fox

Teories sobre la llengua ibèrica. Joan Ferrer i Jané

Les divinitats iberes. Carmen Rueda Galán

El món de la mort: les necròpolis i els enterraments infantils. Maria Carme Belarte

L'enigma de les ciutats iberes. Les ciutats sense nom. Oriol Olesti Vila

El camí d'Anníbal. Jaume noguera Guillén

Catàleg de peces. David Asensio, Núria Molist, Gabriel de Prado i M. Carmen Rovira.

¡Quant a les activitats previstes, s'han organitzat dos cicles de conferències sobre aquesta temàtica. El primer, que s'impartirà durant els propers mesos de maig i juny, en versió *streaming*, se centrarà en els diversos temes que configuren els "enigmes" evocats en l'exposició. En el cicle de tardor, s'abordaran altres temàtiques més relacionades amb l'estat actual de la recerca sobre jaciments ibèrics tant a Catalunya com a la resta de la península ibèrica.

La presentació de l'exposició també s'acompanya d'un programa de tallers familiars i de visites guiades, amb periodicitat setmanal (visites per al gran públic i tallers per a famílies els caps de setmana) i quinzenal (visites *masterclass*, amb els comissaris i altres especialistes). A partir del curs 2021-2022 s'oferiran al públic educatiu diverses activitats orientades a desvetllar alguns dels enigmes que ens planteja l'exposició.

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

ACTIVITATS

DIUMENGES

Taller *Què ens queda dels ibers?* Vine a excavar al MAC. Activitat familiar els diumenges d'abril a partir de les 11 h. 6€

Taller *Els colors ibers*. Nova activitat familiar a partir de maig del 2021. Diumenges a les 11 h mentre duri l'exposició. 6€

Taller d'adults *L'escriptura ibera*. En el marc d'Arqueonet. 15 de maig. L'escriptura ibèrica nord-oriental: com escrivien els ibers de Catalunya?

Visita guiada a l'exposició *L'enigma iber*. Cada diumenge mentre duri l'exposició a les 12.30 h. Activitat inclosa en el preu de l'entrada

MASTERCLASSES

Visites especials a l'exposició per part dels comissaris. Cada darrer dimarts de mes a les 19 h (de maig a desembre, llevat de juliol i agost). Activitat gratuïta

CICLE DE CONFERÈNCIES

Enigmes ibers. Sis sessions, de maig a juny de 2021, per Zoom
Els grans temes de la cultura ibera. Novembre de 2021

ESDEVENIMENTS SINGULARS

Vespres al Museu. Primavera i tardor. Experiències iberes, cervesa, vi i escriptura

ACTIVITATS EN LÍNIA

Els ibers en primera persona. Sèrie de clips al voltant de la guerra, l'amor, els somnis i les esperances del poble iber

L'art iber. Campanya a Instagram

WikiMAC. Què en saps dels ibers?

Seguiu les nostres xarxes socials

LA RUTA DELS IBERS

Descobreix una civilització fascinant de la Mediterrània.

La Ruta dels Ibers us convida a seguir les petjades d'una de les cultures més importants de la Mediterrània occidental de fa més de 2.300 anys!

Cap de Setmana Ibèric. Activitats i portes obertes als jaciments i museus. 2 i 3 d'octubre

Jornades Europees d'Arqueologia. Un tour pels principals assentaments ibers a Catalunya. 18-20 de juny

Jornades Europees del Patrimoni. Es programen activitats gratuïtes durant el segon cap de setmana d'octubre

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

Organitza

Museu d'Arqueologia de Catalunya
ACdPC-Departament de Cultura-
Generalitat de Catalunya

Direcció

Jusèp Boya Busquet

Coordinació d'exposicions

Carme Rovira Hortalà

PROJECTE MUSEOGRÀFIC

Comissariat

David Asensio Vilaró
Núria Molist Capella
Gabriel de Prado Cordero
Carme Rovira Hortalà

Disseny expositiu

PIGEM / MATAMALA

Disseny gràfic

Marta Carreté

Assessorament científic

M. Carme Belarte
Joan Ferrer
Carlos Lalueza
Carme Miró
Jaume Noguera
Oriol Olesti
Carmen Rueda

Correccions lingüístiques i traduccions

Teclat SL

PRODUCCIÓ I MUNTATGE

Producció i muntatge

Bràfim S.L.

Produccions audiovisuals

Alcafilms
Dani Sierra
Jordi Orobitg Produccions
PAR - Arqueologia y Patrimonio Virtual
/Grupo 3D Stoa Patrimonio
y Tecnología S.L.
Programa Patrimoni en Acció
- ACdPC /Obra Social La Caixa

Instal·lacions audiovisuals

Best Sistemas
Eikonos
Soprote Remoto

Il·luminació

ILM
Llumbox

Suports

Javier García Pérez

Assistència al muntatge i manteniment

Oriol Font
Jordi Mayas
RUBATEC S.A.

CESSIÓ D'OBJECTES ARQUEOLÒGICS I D'IMATGES

Ajuntament de Cabrera de Mar
Ajuntament d'Olcou
Ajuntament de Moixent
Ajuntament de Sant Martí Sarroca
Museu del Castell de Peralada
Centre d'Interpretació Camp de les
Lloses
Col·lecció Duran Vall-Llosera
Diputació de València
Diputación Provincial de Jaén
Fundació Privada Catalana per a l'Ar-

queologia Ibèrica

Fundación Universitaria La Alcadia de
Investigación Arqueológica
G.I.C.C. Grupo de Investigación del
Cerro de las Cabezas
Museo Arqueológico Municipal Jeró-
nimo Molina de Jumilla
Museo Arqueológico Nacional. Madrid
Museo Arqueológico Provincial de
Alicante - MARQ
Museo Arqueológico de Murcia
Museo de Arte Ibérico El Cigarralejo
Museo Íbero de Jaén
Museo de Jaén
Museu Arqueològic d'Artesa de Lleida
Museu Arqueològic del Vendrell
Museu Arqueològic Municipal Camil
Visedo Moltó. Alcoi
Museu d'Arqueologia de Catalunya
Museu d'Art de Girona
Museu d'Història de Sabadell
Museu de Granollers
Museu de l'Escala
Museu Diocesà i Comarcal de Solsona
Museu Municipal de la Vila Joiosa -
Vilamuseu
Museu de Lleida
Museu de Prehistòria de València
Museu de les terres de l'Ebre
Museu i Poblat ibèric de Ca N'Oliver
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
Museu Nacional d'Art de Catalunya
Museu Torre Balldovina
Real Academia de las Bellas Artes de
San Fernando
Direcció General de Patrimoni - Dept.
de Cultura. Generalitat de Catalunya
Musée d'Ensérune - Monuments Na-
tionaux de France
Taller de Arqueología y Prehistoria de
Alcañiz. Ayuntamiento de Alcañiz
Universitat Autònoma de Barcelona
Universitat de Barcelona
Universitat de Girona
VINSEUM. Museu de les Cultures del vi
de Catalunya

L'ENIGMA IBER

arqueologia
d'una
civilització

MOVIMENT D'OBJECTES

Gestió de préstecs

Enrique Cabello

Transports

ABAC

TTI

Assegurances

Liberty Seguros

CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ

Irene Garcia

Anna Marzemin

Isabel Moreno

COMUNICACIÓ I ACTIVITATS

Coordinació

Joan Muñoz

Comunicació digital

El Giroscopi

Organització d'activitats

Sonia López

Gestió de visites guiades i tallers

RE-CREA, S.L.

ADMINISTRACIÓ

Gestió administrativa

Abel Bruch

Olga Caneda

Conrad Mateo

Mabel Millán

Xavier Trullàs

Mercè Turu

Toni Ranchal

Marc Ripoll

Laura Romero

Suport administratiu

Julià Martínez

Sònia Martínez

Roser Muntalà

ATENCIÓ AL PÚBLIC

Iván Díez

Cèlia García

Sebastià Martí

Xavier Pérez

Sofía Ramírez

Joan Roca

Pere Rosaura

Carme Sáez

SEGURETAT

Enerpro

AGRAÏMENTS

Lorenzo Abad, Natàlia Alonso, Alma Cubrae, Ramon Álvarez, Isabel Arias, José Antonio Benavente, Miguel Benito, Carmen Berlabé, Lurdes Boix, Silvia Borau, Mònica Borrell, Ramon Buxó, Marta Campo, Andrés Carretero, Magda Clavell, Joan Lluís Climent, Teresa Chapa, Concepción Choclán, Felipa Díaz, Aureli Domènech Bou, Pere Duran, Lidia Fàbregas, Guillem Fernández, Ana Fernández, Francesc Ferrando, Xavier Fornos, Joan Francès, Guadalupe Gandía, Joaquim García, Anna M. Garrido, Magda Gassó, Imma Gimferrer, Josep Giral, Josep Giral, Maribel González, Marc Guàrdia, Ignasi Grau, Emiliano Hernández, Tomás Herández, Francisca Hornos, Lionel Izac, Laura Lara, Montse Marsinach, Albert Martín, Mónica Martín, Santiago Martínez Ferrer, Sonia Martínez Pocurull, Xavier Massó, Imma Mestres, M. Jesús Michó, Magí Miret, Carme Miró, Maite Miró, Núria Miró, Josep M. Miró Grau, Manuel Molinos, Dani López, José María Luzón, Manuel Olcina, Paloma Otero, Virginia Page, Antoni Palomo, Manuel Peregrina, Miguel Pérez Blasco, Estela Pérez Clavijo, Montserrat Perramon, Ernest Pomares, Enriqueta Pons, Carme Prats, Jordi Principal, Fernando Quesada, Alicia Roderó, Anna Ronda, Arturo Ruiz, Julio Ruiz, Joaquín Ruiz de Arbulo, Gemma Sabaté, Joan Sanmartí, Daniel Sanz, Virginia Salve, Marta Santos, Rubí Sanz, Àngel Segarra, Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Servei de Museus i Protecció de Bens Mobles, Albert Sierra, Ignacio Simón, Solumètrics, Mercedes Tendero, Palmira Torregrosa, Ignacio Urquizu, Montserrat Vall-Llosera, Julián Vélez, Jaime Vives-Ferrándiz.

mac

**museu d'arqueologia
de catalunya**

Passeig de Santa Madrona, 39-41
Parc de Montjuïc
08038 Barcelona
Tel. 93 423 21 49
infomac@gencat.cat
mac.cat

els ibers t'esperen
al **mac**

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Museu d'Arqueologia
de Catalunya